
**ՀՀ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻՑ՝
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՃՅՈՒՂ**

ԱԼԵՔՍԱՆԴ ԿՈՉՈՒԲԱԵՎ

Հանրային իշխանության մարմինները իրենց գործունեության ընթացքում ինչքան էլ ձգտեն ապահովել գործողությունների և որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով կատարում են ոչ իրավաչափ գործողություններ, ընդունում են անհիմն որոշումներ, անձանց անհարկի ծանրաբեռնում են պարտականություններով և այլն:

Այս խնդիրը պետության համար լրջագույն մարտահրավեր էր: Հրամայական էր ստեղծել հանրային այնպիսի օղակ, որի գլխավոր առաքելությունը լիներ պետական մարմինների որոշումների և գործողությունների օրինականության վերահսկողությունը:

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն, կարևորելով վարչական ակտերի նկատմամբ արդյունավետ դատական վերահսկողությունը՝ որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության էական տարր, ամրագրում է, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները պետք է ապահովեն իրենց երկրի դատարանակազմության և դատական ընթացակարգերի համապատասխանությունը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին, որպեսզի երաշխավորվի վարչական ակտերի նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետությունը¹: Ներպետական օրենսդրությունը պետք է սահմանի բողոքարկման պայմանները և բողոքարկման մարմնի իրավագործությունը, որոնք պետք է համապատասխանեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջներին²:

ՀՀ-ում շուրջ մեկ տասնամյակ վարչական մարմինների նկատմամբ դատական վերահսկողության գործառույթը իրականացնում էին ընդհանուր իրավասության դատարանները, որոնք քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում հատուկ հայցային վարույթի կարգով վերանայում էին վարչական տույժի ենթարկելու մասին պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց որոշումները, քննում էին պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց օ-

---

¹ Տե՛ս https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805db3f4

² Այս խնդրի վերլուծությանը անդրադարձել է նաև ՀՀ Սահմանադրական դատարանը (տե՛ս ՄԴՈ-780 գործով ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 25.22.2008 թվականի որոշումը):

րենքին հակասող ակտերն անվավեր ճանաչելու, գործողությունները վիճարկելու վերաբերյալ գործերը և այլն:

Պահանջվեց ընդամենը մեկ տասնամյակ, որպեսզի դատական վերահսկողության այս ռեժիմը ցույց տար խնդրո առարկա բնագավառը կարգավորելու անկարողությունը: Օրակարգային էր ինստիտուցիոնալ մարմնի ստեղծումը, որը պետք է զբաղվեր բացառապես վարչական մարմինների վարչական ակտերի և գործողությունների (անգործության) նկատմամբ վերահսկողությամբ: ՀՀ-ում այս առաքելությունը ստանձնեց ՀՀ վարչական դատարանը³ վարչադատավարական օրենսդրության ներդրմամբ:

ՀՀ-ում վարչական դատավարությունը վարչական իրավունքի ինստիտուտ է: Ընդ որում, հիմնախնդրով զբաղվող հայրենական տեսաբանները վարչական դատավարության ինստիտուտ լինելու վերաբերյալ կա՛մ որևէ հիմնավորում⁴ չեն բերում, կա՛մ դրա ինստիտուտ լինելը հիմնավորում են ՀՀ վարչական իրավունքի հետ ունեցած տեսագործական ընդհանրություններով և ՀՀ վարչական իրավունքում նյութական և դատավարական նորմերի միաժամանակյա առկայությամբ⁵:

Վարչադատավարական արդի զարգացումները պայմանավորում են խնդրո առարկա բնագավառի նորովի ուսումնասիրությունը և իմաստավորումը: Վարչական դատավարության նոր օրենսգրքի (2013 թ.) ընդունումից հետո ոլորտը չի ենթարկվել անհրաժեշտ վերլուծության:

Վարչական արդարադատությունը առօրյա կյանքում ապացուցել է իր արդյունավետությունը, սակայն այն անհրաժեշտ է անընդհատ կատարելագործել: Այս խնդիրը հատկապես կարևորվում է այն պատճառով, որ ՀՀ-ում վարչական դատավարությունը մեկուսի հանդես չի գալիս. այն կլանում է ՀՀ վարչական իրավունքը: Վարչական դատավարությունը գործադիր իշխանության մարմինների գործունեության օրինականության ապահովման գործուն մեխանիզմ է, որը պետք է զարգանա այլ հունով, քան վարչական իրավունքը: Դրա համար առկա են մի շարք իրավական նախադրյալներ: Նախ և առաջ պետք է արձանագրել, որ կարգավորման առարկայի և կարգավորման մեթոդի առումով ՀՀ վարչական իրավունքը և դատավարությունը հակադիր բնեռներում են:

Վարչական դատավարությունն ունի կարգավորման ինքնուրույն առարկա և մեթոդ, ինչը բավարար է վերջինս իրավունքի ինքնուրույն ճյուղերի շարքին դասելու համար: Այդ իրավունքի կարգավորման առարկան բավականին խայտաբղետ է և բազմավեկտոր: Վարչական դատավարության իրավունքի կարգավորման առարկան այն հասարակական հարաբերություններն են, որոնք սահմանում են վարչական մարմինների նորմատիվ իրավական և վարչական ակտերի, գործո-

³ ՀՀ վարչական դատարանը իր գործունեությունը սկսել է 2008 թվականի հունվարի 1-ից:

⁴ Տե՛ս **Հ. Թովմասյան և ուրիշներ**, ՀՀ ընդհանուր վարչական իրավունք, Եր., 2012, էջ 424:

⁵ Տե՛ս **Գ. Իսրայելյան**, Վարչական վարույթ և դատավարություն, Եր., 2012, էջ 351:

դությունների կամ անգործության դեմ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման, այդ անձանց դեմ վարչական մարմինների հայցադիմումների քննության, ինչպես նաև վարչական մարմինների միջև իրավասության հարցերով վեճերի լուծման կարգը:

Վարչական դատավարությունն ունի նաև կարգավորման սեփական մեթոդները: Մասնագիտական գրականության մեջ տարածված է այն մտեցումը, որ իրավունքը ունի երկու հիմնարար և առաջնային իրավական կարգավորման մեթոդներ՝ իմպերատիվ և դիսպոզիտիվ⁶: Իրավական կարգավորման մեթոդի բովանդակությունը կախված է իրավական կարգավորման եղանակների զուգակցումից: Իրավական կարգավորման եղանակը⁷ ցույց է տալիս, թե ինչ բնույթի կարգադրագիր է արտացոլված իրավական նորմում կամ իրավական համակարգի այլ տարրերում:

Վարչական դատավարության կարգավորման հիմնական մեթոդը դիսպոզիտիվ է, իսկ իրավական կարգավորման եղանակը՝ թույլատրումը: Մրանով հանդերձ՝ վարչադատավարական իրավակարգավորման շրջանակներում բացառված չէ նաև պարտավորեցման, արգելման, խրախուսման եղանակների կիրառումը, սակայն դրանք բոլոր դեպքերում երկրորդական եղանակներ են, քանի որ վարչական դատավարության ամբողջ առանցքը իրավունքները ինքնուրույն տնօրինելն է (տնօրինչականության սկզբունք)⁸, որը թույլատրման բովանդակությունն է: Եվ առհասարակ, իրավական կարգավորման ընթացքում մեթոդները և եղանակները ինքնավար կերպով հանդես չեն գալիս. միշտ էլ առկա է դրանց համադրում: Այդ համադրմամբ էլ հենց պայմանավորվում են իրավական կարգավորման մեթոդի տարբերությունները:

Վարչական իրավունքի կարգավորման առարկան ընդգրկում է գործադիր իշխանության ոլորտի հասարակական հարաբերությունները, որոնք կարգավորվում են վարչական իրավունքի նորմերով⁹: Վարչական իրավունքի կարգավորման մեթոդը իմպերատիվն է, կարգավորման գլխավոր եղանակը՝ պարտավորեցումը: Վարչական իրավունքը՝ իբրև վարչաիրավական կարգավորման եղանակներ¹⁰, հիմնականում օգտագործում է կարգադրագրերը և արգելքները, սակավ դեպքերում՝ թույլտվությունը:

Դատական վերահսկողությունը վարչական իրավունքի կարգավորման առարկա չէ, իսկ վարչական իրավունքի կարգավորման մեթո-

⁶ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 454:

⁷ Մասնագիտական գրականության մեջ առանձնացվում են թույլատրման, արգելման, պարտավորեցման և այլ իրավական կարգավորման եղանակներ:

⁸ Տնօրինչականության սկզբունքի շնորհիվ՝ վարչական դատավարության մասնակիցները ներկայացնում են հայցադիմումներ, հակընդդեմ հայցեր, վերջիններիս պատասխանները, բողոքարկում վարչական ակտեր, դատավարական որոշումներ, հարուցում միջնորդություններ և այլն:

⁹ Տե՛ս **Գ. Դանիելյան**, ՀՀ վարչական իրավունք, ուս. ձեռնարկ, Եր., 2012, էջ 57:

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 58:

դը և եղանակները հնարավորություն չեն տալիս կարգավորելու վարչադատավարական հարաբերություններ, քանի որ նման իրավահարաբերությունների դեպքում կարգավորման մեթոդը դիսպոզիտիվ է, իսկ կարգավորման եղանակը՝ թույլատրումը:

Այսինքն՝ կարգավորման առարկայի և մեթոդի համատեքստում վարչական իրավունքը և վարչական դատավարությունը իրավունքի տարբեր մակարդակներում են: Վարչական իրավունքը կարգավորում է պետական կառավարման բնագավառում ծագող, փոփոխվող և դադարող հասարակական հարաբերությունները, իսկ վարչական դատավարությունը՝ նշված հասարակական հարաբերությունների կարգավորմամբ պայմանավորված դատական վերահսկողության հարցերը:

Վարչական դատավարությունը պետք է տարբերել նաև վարչական իրավունքի առանձին ինստիտուտներից, մասնավորապես՝ վարչական վարույթից: Մասնագիտական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել, որ վարչական արդարադատության իրավունքը վարչական նյութական իրավունքի համակարգում հանդես է գալիս որպես ինստիտուտ, իսկ վարչական վարույթային իրավունքի համակարգում՝ որպես ենթաճյուղ¹¹:

Վարչական վարույթը և վարչական դատավարությունը բավականին սերտ փոխազդեցության մեջ են: Սակայն կան որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք հնարավորություն են տալիս այս երկու բնագավառները դիտարկելու մեկուսի: Դրանք վերաբերում են գործունեության օբյեկտին և սուբյեկտային կազմին ու նպատակին: Վարչական վարույթը վարչական ակտ ընդունելուն ուղղված գործունեությունն է, մինչդեռ վարչական դատավարությունը արդեն իսկ ընդունված վարչական ակտի օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողությունն է: Վարչական վարույթը իրականացվում է վարչական մարմինների կողմից, իսկ վարչական դատավարությունը՝ վարչական դատարանի: Վարչական վարույթի նպատակը հանրային իրավահարաբերության բնագավառում որոշակի վեճի լուծումն է, իսկ վարչական դատավարության նպատակը՝ կարգավորված վեճի իրավաչափության ստուգումը: Այս առումով վարչական դատավարությունը վարչական վարույթի շարունակությունը չէ, այլ գործունեության ինքնուրույն ասպարեզ:

Վարչական դատավարության իրավունքի ճյուղի ստեղծմամբ պայմանավորված՝ անհրաժեշտ է մշակել համապատասխան դոկտրինալ հենք, ինչպես նաև ուսումնական դասընթաց: Վարչադատավարական գիտությունը դեռևս սաղմնային վիճակում է: Մեզանում բացակայում է վառ արտահայտված վարչական դատավարության իրավունքի գիտության հայեցակարգը: Իհարկե կան արժեքավոր հետազոտություններ դրա տարբեր կողմերի մասին, որոնք շատ դեպքերում լրաց-

¹¹ Տե՛ս «Վարչական վարույթ և դատավարություն: Ուսումնական ձեռնարկ», Եր., Տիգրան Մեծ, 2011 էջ 16:

նում են ոլորտի տեսական սնանկությունը¹², սակայն անհրաժեշտ է համապարփակ հետազոտություն:

Քանի որ առաջացել է վարչական դատավարությունը իրավունքի ինքնուրույն ճյուղ առանձնացնելու անհրաժեշտություն, առաջանում է գիտական նոր հիմնավորումների հրամայական: Վարչադատավարական գիտությունը պետք է հետազոտի հասարակական հարաբերությունների վարչադատավարական իրավակարգավորման օրինաչափությունները, որպես հետազոտության արդյունք ձևավորի վարչական դատավարության մասին փոխկապակցված և փոխհամաձայնեցված հասկացությունների, հայացքների, հետևությունների, դատողությունների, գաղափարների, հայեցակարգերի և տեսությունների վրա հիմնված տեսակետ: Վարչական դատավարության գիտությունը պետք է հետազոտի վարչական գործերի քննություն և այդ գործերով արդարադատություն իրականացնող դատարանի վրա պետության կողմից դրված խնդիրների լուծման ընթացքում ձևավորվող հասարակական հարաբերությունները, դատավարական նորմերի կիրառման պրակտիկան, վերլուծի վարչաիրավական վեճերի ծագման պատճառները և ամփոփի դատական պրակտիկան¹³: Վարչադատավարական իրավունքի գիտության խնդիրը պետք է լինի նաև արտասահմանյան երկրների վարչադատավարական պրակտիկայի և միջազգային լավագույն փորձի վերլուծությունը և ներդրումը:

Բավականին խնդրահարույց է վարչական դատավարության դասավանդման մեթոդաբանությունը: Վարչական դատավարության իրավունքը որպես ինքնուրույն ուսումնական դասընթաց չի ընկալվում և ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում չի դասավանդվում: Այն ներառված է կա մ վարչական իրավունքի, կա մ վարչական վարույթի դասընթացի մեջ: Արդյունքում՝ վարչական դատավարությունը չի ուսումնասիրվում անհրաժեշտ և ցանկալի խորությամբ: Կարծում ենք, որ օրեցօր զարգացող և գործնականում իր արդյունավետությունն ապացուցող վարչական դատավարությունը թելադրում է վարչական դատավարության հիմնախնդիրների խորքային վերլուծություն և իմացություն և, ըստ այդմ, նոր դասընթացի ներդրում:

Վարչական իրավունքից վարչական դատավարության առանձնացման հաջորդ փաստարկը ինքնուրույն կողիֆիկացված օրենսդրության առկայությունն է: ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը կարգավորում է որակապես ինքնուրույն հասարակական հարաբերություններ, որոնք վարչական իրավունքի կարգավորման առարկայից,

¹² Օրինակ՝ Գ. Դանիելյանի, Գ. Իսրայելյանի խնդրո առարկա ոլորտի աշխատությունները և այլն:

¹³ Այս սահմանումը տվել է Ռ. Պետրոսյանը, սակայն քաղաքացիական դատավարության վերաբերյալ: Կարծում ենք, որ այն լիովին վերաբերելի է նաև վարչական դատավարության իրավունքի գիտության նկատմամբ: Տե՛ս Ռ. Պետրոսյան, ՀՀ քաղաքացիական դատավարություն, չորրորդ հրատարակություն, Եր., 2012, էջ 3:

ինչպես նաև նյութաիրավական հիմքերից դուրս են: ՀՀ-ում բացակայում է վարչական միասնական նյութական օրենսդրությունը, որը ոչ թե թերություն է, այլ օբյեկտիվ երևույթ: Վարչական իրավունքի կարգավորման առարկան չափազանց տարաբնույթ է, և այստեղ անհնար է խոսել միասնական նորմատիվ նյութաիրավական հենքի մասին: Այս համատեքստում՝ ինքնուրույն միտվածությամբ օրենսդրությունը չի կարող մտնել ՀՀ վարչական իրավունքի ամորֆ համակարգի մեջ և համարվել վերջինիս ինստիտուտ:

Այսպիսով, մենք փորձեցինք հիմնավորել վարչական դատավարության ինքնուրույնությունը՝ պայմանավորված կարգավորման առարկայի և մեթոդի, ինչպես նաև կողիֆիկացված օրենսդրության առկայությամբ: Այս կապակցությամբ առաջարկում ենք ՀՀ վարչական դատավարությունը «ճանաչել» որպես իրավունքի ինքնուրույն ճյուղ:

Քանի որ առաջացել է ՀՀ վարչական դատավարությունը վարչական իրավունքից առանձնացնելու անհրաժեշտություն, առաջարկում ենք հանրապետության կրթական հաստատություններում նախատեսել «ՀՀ վարչական դատավարություն» ինքնուրույն ուսումնական դասընթաց:

Բանալի բառեր – *իրավունքի ճյուղ, ինստիտուտ, վարչական իրավունք, վարչական դատավարություն, իրավունքի կարգավորման առարկա, մեթոդ*

АЛЕКСАНДР КОЧУБАЕВ – Административное судопроизводство: от института до отрасли права. – В статье обосновывается автономность административного судопроизводства в контексте отраслей права, а также необходимость отделить административное судопроизводство от административного права. Кроме того, последовательно аргументируется тезис о том, что в контексте предмета и метода регулирования административные право и судопроизводство находятся на противоположных полюсах и с этой точки зрения должны быть разделены.

Ключевые слова: *отрасль права, институт, административное право, административное судопроизводство, объект правового регулирования, метод*

ALEKSANDR KOCHUBAEV – Administrative Proceeding: From Institute to Branch of Law. – The article attempts to justify the autonomy of administrative proceedings in the context of branches of law, as well as the need to separate administrative proceedings from administrative law.

The article consistently substantiates the thesis that, in the context of the subject and method of regulation, administrative law and legal proceedings are at opposite poles and should be separated from this point of view.

Key words: *branch of law, institut, administrative law, administrative proceedings, object of legal regulation, method*

Ներկայացվել է՝ 06.26.2019,
գրախոսվել է՝ 06.26.2019,
ընդունվել է տպագրության՝ 25.07.2019